DOI: 10.33310/2078-2128-2021-21-2-26-32
УДК:159.923.

І. С. ЛИТВИНЕНКО,
кандидат психологічних наук, доцент
Scopus ID: 55906442400
ORCID : 0000-0001-5838-069X
Email: lis28062561@gmail.com

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, Миколаїв, Україна

О. В. ТРИБУХІНА,
студентка факультету педагогіки та психології
Email: olgatribyhina@gmail.com

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, Миколаїв, Україна

СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ДО ФЕНОМЕНУ «СМЕРТЬ»

Анотація. У статті розглядається питання ставлення студентів- психологів до соціального феномена «смерть». Проаналізовані погляди видатних особистостей на це явище, наголошено, що ця подія має суто індивідуальний вплив на картину світу, життя будь-якої людини. Підкреслено значимість виявлення до смерті, як неминучої події в житті, майбутніх психологів. що впливає на виконання професійних обов'язків – надання психологічної допомоги людям, які втратили близьку людину. Представлені результати психодіагностики за двома методиками, результати індивідуальної бесіди із студентами, які демонструють ставлення до соціального феномену «смерть».

Ключові слова: ставлення, феномен, смерть, життя, студенти-психологи, психотравма, втрата, страх смерті, психологічна допомога, клієнт.

Вступ. Актуальність теми полягає у тому, що психолог, у своїй професійній діяльності, досить часто, стикається з таким видом роботи, як надання психологічної допомоги людям (різного віку), які пережили (-ють) таку психотравмуючу ситуацію, як втрата – смерть близької людини, внаслідок різних причин: хвороби (включаючи і реалії сьогодення – пандемію), віку, різного роду надзвичайних ситуацій, нещасних випадків, подій на Сході країни. На жаль, запитів, з боку населення, на цей вид психологічних послуг, досить великий. Ефективність професійної діяльності психолога, в цьому конкретному виді роботи, залежить не тільки від його знань, практичних умінь, компетентності, а й, мабуть в першу чергу, від його психологічної готовності до такого виду роботи, його ставлення до феномену «смерть».

На жаль, практика показує, що з-поміж практикуючих психологів, виокремлюється певна група, яка відмовляється працювати з клієнтами, які пережили смерть близьких і пропонують звернутися до іншого психолога або їхня психологічна допомога не є ефективною, однак при цьому вони добре володіють відповідною сумою знань, практичними вміннями щодо цієї проблеми.

У чому ж полягає причина такого становища?

Одна з відповідей така – для самого психолога тема смерті, навіть натяк на її обговорен-

ня, є психотравмуючою, сам термін «смерть» є надто стресовим.

З цього випливає явна неспівмірність між величезними запитами клієнтів на цей вид психологічної допомоги і психологічною готовністю самого психолога до цього виду роботи.

Варто зазначити, що в процесі навчання, звісно, студенти-психологи, вивчають, наприклад, такі навчальні дисципліни як «психологічне консультування» «психотерапія», в рамках яких, вони вивчають особливості роботи з цією категорією клієнтів. Однак, кидається в очі те, що в процесі вивчення цієї теми, виділяється немала група студентів-психологів, які невербально демонструють або артикулюють своє ставлення до обговорення теми смерті, наскільки вона для них є «пекучою», психотравмуючою.

Однак, саме цьому особистісному аспекту не приділяється належна увага під час навчання, що є «слабкою» ланкою в системі професійної підготовки психологів. Не важко здогадатися, чи зможе такий спеціаліст працювати з клієнтом, який переживає (-в) смерть рідної людини.

Із вищезазначеного викристалізовується важливе питання необхідності професійної та особистісної підготовки майбутніх психологів з цієї проблеми, а саме: усвідомлення смерті (особистісної в тому числі), як незворотнього процесу в життєвому циклі людини, кожного аспекта смерті, широке, всебічне її пізнання,

завдяки збільшення особистісної інформованості, розширення кругозору шляхом вивчення діаметрально протилежних поглядів видатних особистостей різних часів, народів, релігій на цей феномен, філософських поглядів та на основі отриманих знань, вибудовування свого власного погляду, адекватного ставлення до феномену «смерть», зняття або зменшення психологічного захисту, на кшталт, уникнення, заперечення, відреагування на страх смерті, обговорення цієї теми у відкритому, відвертому ключі, оскільки її замовчування, уникнення, табування є більш травмуючим для людини.

Ще Н. Васіліадіс наголошував, що трагедія, скорбота перед обличчям смерті посилюється, якщо людина не бажає визнати цю подію [4].

З огляду на сказане, ми можемо констатувати: в системі професійної підготовки психологів, залишається «слабкою» ланкою особистісна підготовка, психологічна готовність майбутніх психологів до такого виду роботи, як надання психологічної допомоги клієнтам, які пережили (-ють) смерть близької або рідної людини.

«Озвучена» проблема є нагальною, актуальною, має величезне прикладне значення є нагальною, актуальною, і її розв'язання дозволить забезпечити більш якісну підготовку психологів у наданні якісної психологічної допомоги тим, хто пережив кризу втрати – смерть близької, рідної людини, задовольнити попит на цей вид психологічних послуг.

Трохи відступимо, щоб ще раз наголосити на значущості особистісної підготовки майбутніх психологів, їхньої психологічної готовності до ефективної роботи з клієнтами, які втратили рідну людину, висвітлюючи закордонний досвід європейських країн. Так, в деяких країнах Європи, США, обов'язково, до навчальних планів, не тільки медичних факультетів, а й факультетів, які є «кузнею» підготовки психологів, включені окремі спеціальні курси з психології смерті, на яких детально розглядаються питання: проблема смерті, ставлення до неї, вмирання, подолання страху перед смертю тощо, на яких особлива увага приділяється саме особистісній підготовці. Існують навіть наукові журнали [20]. Цей журнал належить Міжнародному товариству досліджень соціального феномену «смерть». Ці журнали висвітлюють практичні психотерапевтичні розробки у роботі з людьми, які пережили втрати, ставлення до смерті, переживання термінальними пацієнтами наближення «фіналу» власного життя. Розроблені методики, які дозволяють ви-

вчати наприклад, «Профіль ставлення до смерті» [19].

Досліджуючи питання смерті, її значення, Д. Рогозін зазначає, що найбільшу увагу філософи, соціологи, психологи приділяють таким темам, як ставлення до смерті, страху перед нею [11]. На жаль, такий підхід у вітчизняній системі професійної підготовки майбутніх психологів майже відсутній або застосовується фрагментарно.

Отже, залишається відкритим питання особистісної підготовки, психологічної готовності психологів до роботи із зазначеною проблемою. Зрозуміло, що зазначена підготовка майбутніх психологів напряму залежить від якості надання психологічної допомоги людям, які пережили кризу втрати – смерть близької людини. Ці два аспекти тісно взаємопов'язані. Актуальність зазначеної проблеми зумовила вибір теми дослідження.

Мета статті: дослідження ставлення студентів-психологів до соціального феномену «смерть».

Для досягнення мети були поставлені **завдання:** здійснити теоретичний аналіз проблеми, її місце, значення в житті людини, суспільства, професійній підготовці студентів-психологів та дослідити особистісне ставлення до смерті самих майбутніх психологів, що впливатиме, певним чином, на такий вид їхньої роботи, як надання психологічної допомоги людям, які пережили смерть близької, рідної людини.

Для реалізації завдань були обрані методи дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення систематизація; емпіричні – спостереження, бесіда, анкетування.

Дискусія. Заявлена тема досить непроста і для багатьох є психотравмуючою. Знайдеться, мабуть, невелика група людей, які бажають відверто, детально, серйозно обговорювати тему смерті, тим більш власної. У суспільстві домінує персональне відчуження від смерті, людина звикає бачити смерть сторонніх людей і витиснювати, не думати про власну смерть, не дивлячись на те, що вона (смерть) – остання найважливіша подія для людини в цьому світі. Так, більшість людей уникають говорити на цю тему, розмірковувати про її наявність, неминучість в житті, тільки тому, щоб не псувати собі настрій, не посилювати власну тривогу, страх, адже власна смерть – це крах, кінець усього! Обговорення цієї теми викликає негативні емоції. В суспільстві культивується сильна, радісна особистість, а розмови, думки про смерть, часто розцінюються як слабкість, втеча від світу,

радості, понуреність, похмурий настрій, зазначає М. Хайдеггер.

Наголосимо, що на темі «смерть» стоїть печатка «табу», це так би мовити, психологічний захист цивілізації від такої надважливої психотравмуючої теми. Хоча варто зазначити, що ставлення до смерті суттєво змінилося в сучасному соціумі порівняно з минулим. На це вплинули і розвиток науки, війни, екокатастрофи, відверті сцени загибелі людей тощо. Все це, значною мірою, зняло завісу таємничості з цього явища.

Тема смерті в європейській культурі, за останні десятиліття, зазнала значного переосмислення. Ставлення до життя і до смерті тісно взаємозв'язані, тому таке переживання як смерть, має свої проєкції, саме тому доросла людина мусить чітко усвідомити своє власне ставлення до цього явища, ставлення до власної смертності, адже це є важливим фактором формування почуття дорослості, вже у підлітковому віці [5], що в свою чергу, допоможе певним чином, ставитися до такого феномену як «життя», вибудовувати свою власну точку зору на феномен «смерть», розуміти її як індивідуальний, невідворотний, останній, неминучий акт життя.

Вищезазначене особливо важливо для студентів-психологів, оскільки у своїй професійній діяльності, вони (на запит), надаватимуть психологічну допомогу людям різного віку, адже проблема смерті є всевіковою, з нею можна, «зустрітися» у будь-якому віці, соціальному статусі, які пережили психотравму, пов'язану із смертю близької, рідної людини.

Зрозуміло, що ефективність психологічної допомоги, певною мірою, залежатиме від його власного ставлення до феномену «смерть», наскільки він сам може відверто говорити на цю тему, без страху думати про власний фінал свого життєвого циклу, розуміння того, що ставлення до смерті – важлива частина ставлення до життя, один з показники духовного розвитку людини.

Отже, розглянемо погляди деяких видатних особистостей, їхнє ставлення до феномену «смерть», щоб співставити їх з власним ставленням, зробити певні висновки, змінити своє ставлення, бачення або навпаки, ствердитися у своїй позиції. Наведемо досить категоричні думки, діаметрально протилежні лише для того, щоб підкреслити значущість проблематики.

Почнемо з фундатора психоанізму З. Фрейда. За З. Фрейдом, людині притаманий інстинкт смерті. (Танатос), протилежний інстинкту життя (Еросу). Він наголошував, що метою життя є

смерть і саме надійніше, що подарувало нам життя – це смерть. Далі Фрейд зазначав, що устремління до життя урівноважено устремлінням до смерті. Страх смерті та потяг до неї – вроджені, інстинктивні форми людських переживань, і в цьому сенсі інстинкт до життя та інстинкт смерті абсолютно рівноцінні в емоційному відношенні [15].

Із історії ми знаємо, що античні мудреці вчили не тільки як правильно жити, але і як вмирати. Традиції античної філософії з раннього дитинства готували людину до її останнього часу і найвища мудрість розумілася, як постійна готовність до смерті. Психологічна готовність піти з життя вважалася показником мудрості, яка розвивається в процесі роздумів.

Цицерон наголошував, що кожна людина мусить, з молоді, привчатися без жаху, від якого холоне кров, дивитися на свій останній час, інакше не буде їй спокою. Діпак Чопра вважав, що людина мусить, обов'язково, зазирнути в очі власної смерті, щоб по-справжньому, з пристрасстю полюбити життя [16].

Зазираючи в очі власної смерті, стверджують мудреці, людина назавжди якісно змінюється як особистість. Сенека стверджував, що протягом усього життя потрібно вчитися ЖИТИ, але, що здивує вас ще більше, те що, протягом усього життя нам треба вчитися ПОМИРАТИ. У людині повинна бути постійна готовність до Життя і до Смерті. Мудрець Ошо писав, що Колесо Життя не зупинити: все народжується, все вмирає. Смерть – природне явище – вона повинна бути. Навіть народження нової ідеї, теорії супроводжується смертю старої [10].

Герхард Адлер зазначав, що вся природа стоїть на подвійному принципі росту і розпаду, однак «розпад не є синонімом деструкції – це трансформація в новий ріст [1].

Дуже гострим для людини є питання, чи надає смерть сенс життю, чи навпаки забирає його, смерть для людини зло чи благо?!

Так Жан-Поль Сартр стверджував: «Смерть – це те, що позбавляє життя будь-якого сенсу». Смерть розглядається як заперечення життя.

Протилежну думку висловлював Сан Лайт. Він був переконаний, що життя набуває сенсу тільки завдяки смерті [6]. Ошо наголошував, що смерть не суперечить життю, оскільки саме вона, знищує людський егоїзм, і більш того, вона є великою рушійною силою в житті людини [10]. Ассаджіолі Р., Маслоу А., Мей Р., Фромм Е., Левін С., Рейнуотер Дж. розглядали зіткнення, зустріч людини і смертю, як одну із значних

можливостей для особистісного росту. Ці представники екзистенціально-гуманістичного напрямку вважали: якою б не була ця зустріч, будь-які наслідки суттєво впливають на особистість, її світогляд, життєві цінності. Мудрець М. Монтень вчив: «Хто навчився помирати той перестав бути робом. Готовність помирати звільняє нас від усілякого підкорення та неволення» [9, с. 277]

Особливу увагу темі «смерть» надавав німецький філософ А. Шопенгауер. Він писав: «Смерть – воистину геній – натхненник». Ялом І., психотерапевт писав, що страх смерті переслідує людину, постійно нагадує про себе якимось «підземним гуркотінням», наче вулкан який дрімає. Це – темна, неспокійна присутність, яка тривожить яка зачалася на краю свідомості. Сучасний педагог, психолог Стариков І. М., у своїх ліричних мініатюрах висловлює своє ставлення до смерті, а саме сприймає смерть як благо. В мініатюрі «Вдячність» він пише: «Спасибі, Господи, за даровані нам блага: Жінку, Музику і Смерть» [14, с.542].

Дж. Рейноутер пише, що саме смерть змушує людину шукати сенс життя і що людина повинна бути вдячна тому, що існує смерть [12].

Майстер психології Рубінштейн С. Л. писав, що наявність смерті перетворює життя в дещо серйозне, відповідальне [13].

У Старікова І. М. в маленькому оповіданні – роздумі «Тільки риска» стоїть важливе запитання: невже заради ризику між датою народження і датою смерті варто жити, шукати сенс життя?! У кожного мабуть своя відповідь. Сучасний український психолог Максименко С. Д., розмірковуючи над плинністю людського життя, його сенсом, пише: «Ми часто говоримо про драматизм долі, про драматизм самої особистості, тому що завжди думаємо про скінченність існування й про здійсненність [7].

І далі, розмірковуючи над людським існуванням Максименко пише: «Життя є кінцевим, як це не прикро переживати, визнавати (я хотів би ще мати маєтки, автомобілі, садиби, я хотів би, щоб весь світ був моїм!) але.... Я, шановний мій добродію, маю йти...»

Герой відомий кінострічки «Троя», Ахіл, розмірковуючи над сенсом людського життя говорив: «Боги нам заздять, бо ми-люди смертні. Будь-яка мить нашого життя може бути останньою. Життя якраз краще коли воно має кінець!». Так, учені Ар'єс Ф., Шоню П. та інші дослідники феномену «смерть» зазначили, що ставлення до смерті є певним індикатором характеру цивілізації, індикатором ставлення до

життя як конкретної людини так і суспільства у цілому [5].

Мудрець М. Монтень говорив, що людське буття, яким ми насолоджуємося, однією половиною належить життю, іншою – смерті, оскільки «у день народження ви тією самою мірою починаєте жити як і вмирати» [9].

Як бачимо, в дії закон Гегеля «заперечення заперечень», який розглядає напрямок розвитку у дії, так у народженні вже закладений кінець.

Еклезіаст стверджував, що з народження людина вже прямісінько йде до своєї смерті. Він сприймав життя як «усе суєта та втома духу».

Марк Аврелій вважав, що життя – боротьба і подорож на чужині [2].

Варто зазначити, що смерть як феномен людського існування має яскраву особливість – у жодної людини немає життєвого особистісного досвіду смерті.

Вона сприймає, пізнає її, виключно, через особистісний, загальнолюдський досвід. Сама по собі проблематика смерті є багатоплановою, багаторівневою, має свої особливості переживання у кожному віковому періоді. Як бачимо, існують різнобічні погляди, протилежні, дискусійні позиції і враховуючи їх, кожен мусить вибудувати своє власне ставлення до цього соціального феномену – смерті. Це дуже складна внутрішня робота, оскільки вона зачіпає глибокі внутрішні переживання – екзистенційна тривога, думка про сенс свого життя, усвідомлення скінченності власного життя, наскільки я здійснився в житті. Такі переживання мають досить сильний, для людини, психотерапевтичний ефект (Кьєркегор С., Сартр Ж.-П., Камю А.). Так, у роботах практикуючого психотерапевта І. Ялома тема смерті, ставлення людини до неї є однією з центральних [17], [18].

Дослідники соціального феномена «смерть» виділяють в її проблематиці (ставлення до смерті) декілька напрямів: вікові аспекти ставлення до смерті, ставлення до смерті в ситуаціях пов'язаних з психотравмою, екстремальною ситуацією, хворобою, особливі групи людей (термінальний період – термінальні хворі, порушення інтелектуального розвитку, страждання від втрат). Привертають увагу слова М. Макухи, щодо ставлення до смерті за оптимістичною, песимістичною позицією: відсутність бачення позитивної перспективи у смерті спричиняє, можна сказати, певну світоглядну неприкаяність, що негативно впливає на психологічне здоров'я в цілому. І навпаки, сприйняття смерті як необхідної сторони буття, відкритість для контакту зі смертю, має позитивний

зв'язок із психологічним здоров'ям, оскільки, можна припустити, сприяє кращій світоглядній «вкоріненості», тобто кращої осмисленості свого місця у світі [8].

Тема смерті, ставлення до неї важка і складна. Кожна людина здійснює величезну внутрішню роботу, щоб навчатися, приймати її, навчитися жити без страху перед нею. Окреслена проблема має важливе значення в системі професійної підготовки студентів-психологів (особистісний аспект).

Матеріали та методи. З метою з'ясування ставлення студентів-психологів до феномену «смерть» використано на такі теоретичні методи: теоретичний аналіз, узагальнення наукової навчально-методичної літератури; емпіричні методи – анкетування, індивідуальна бесіда, тест З. Фрейда ставлення до життя, до смерті; методика Кулагіної І. Ю., Сенкевич Л. В., «Ставлення до смерті» Дослідження проводилось із студентами-психологами другого курсу.

Вибірка досліджуваних: 20 осіб

Результати. Представимо результати індивідуальної бесіди «Моє ставлення до смерті». Так, з 20 студентів-психологів відмовились говорити на цю тему 10 респондентів (50%), аргументуючи, що ця розмова надто для них є психотравмуючою. Вони взагалі не бажають навіть думати про це.

6 респондентів (6 %), в ході індивідуальної бесіди дуже стримано, коротко говорили про ставлення до смерті, вони помітно нервували і висловили бажання припинити розмову, оскільки це негативно впливає на настрій.

Лише (4 %) студентів, змогли, більш-менш, спокійно висловити своє ставлення і вести розмову на цю «пекучу» тему. Представимо результати у вигляді діаграми (рис. 1.).

Загальним у відповідях було – страх, який навіть паралізує, якщо подумати про смерть. Спостерігачі за невербальною мовою респондентів, було видно, що майже на всіх, навіть на тих, хто міг, більш-менш вільно розповісти про своє ставлення до соціального феномену – смерть, розмова на цю тему справила гнітучий вплив.

Рисунок 1. Ставлення до феномену «смерть»

Представимо результати за методикою «Ставлення до смерті» Кулагіної, Сенкевич. З 20 % респондентів, виявили страх, песимістичне ставлення до смерті 15 осіб %, уникають навіть думати про неї 16 осіб %

Висновки. Таким чином, ми можемо констатувати, що під час дослідження проблеми, нами було виявлено, що студенти-психологи мають негативний емоційний стан у ставленні до соціального феномену «смерть», що передбачає системну індивідуальну роботу з кожним студентом у подоланні вищезазначеного та прийняття цього явища в житті людини, формуванню найбільш адекватного, благоприятного, для особистості, ставлення до смерті, до її неминучості.

Література:

1. Адлер Г. Лекции по аналитической психологии. Київ: Ваклер, 1996. 282с;
2. Аврелий М. Наедине с собой. Київ: РИЦ «Реал». 1993. 147с.
3. Арьес Ф. Человек пред лицом смерти. М.: Прогресс, 1992. 120с.
4. Василиадис Н. Таинство смерти. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1998. 120с.
5. Гаврилова Т. А., Швеца Ф. А. Осознание собственной смертности как фактор становления подросткового чувства взрослости. Вопросы психологии. 2010. №4. С.37–44;
6. Лайт. С. Искусство жизни. Санкт Петербург. 2007. 191с.
7. Максименко С. Д. Психология личности. Київ: Видавництво ТОВ «КММ», 2007. 296с.

8. Макуха М. Ставлення до смерті та міра невротизації особистості URL: <http://uma.pallata.Livejournal.com/6301.html>.
9. Монтень М. «Опыты» мудреца. Москва: ЗАО «ОЛМА Медиа Групп», 2010. 304с
10. Ошо. Смерть – величайший обман. Перев.с англ. Москва: ООО Издательский дом «София», 2006. 208с.
11. Рогозин Д. Как возможен осмысленный разговор о смерти. Социокультурные исследования. 2014. 1(103). С.8–31.
12. Рейнуотер Дж. Это в ваших силах. Как стать собственным психотерапевтом. //Пер. с англ. Л. А. Бабук. Львов: «Люксспринт», 2005. 224с.
13. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание: Человек и мир. Санкт Петербург: Питер, 2003. 120с.
14. Стариков И. М. В ожидании клева. Николаев: Изд-во «Илион», 2007. 552с.
15. Фрейд З. Вступ до психоаналізу. Харків, 2012, 480с.
16. Чопра Дипак. Семь Духовных Законов Успеха: как воплотить мечты в реальность / Перев. с англ. Москва:ООО, Издательство «София», 2009. 160с.
17. Ялом И. Взглядываясь в солнце. Жизнь без страха смерти. Москва: ЭКСМО, 2008. 352с.
18. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия. Москва: Независимая фирма «Класс», 1999. 685с.
19. DAP Death attitude profile.Wong. P.T.P., Pokes, G.T., Gesser.G (1994). Death attitude profile-revised: A multidimensional measure of attitudes toward death. In R.A. Neimeyer (Ed.) Death anxiety handbook (P.121-148). Washington DC: Taylor Francis
20. «Journal of Death and Dying» (Журнал смерті і помирання) <http://www.baywood.com./journals/>, «Journal of Near-Death Studies» (Журнал досліджень, пов'язаних зі смертю). <http://www.baywood.com./journals/>
<http://www.iands.org/>

References:

1. Adler.G. (1996) Lectures on analytical psychology. Kyiv: Vakler.
2. Aurelius M. (1993) Alone with himself. Kyiv: Ltd RIC "Real".
3. Aries F. (1992) Man in the face of death. Moscow.: Progress.
4. Vasiliadis N. (1998) The Sacrament of Death. Holy Trinity Sergius Lavra.
5. Gavrilova T.A., Shvets F.A. Awareness of one's own mortality as a factor in the formation of adolescent feelings of adulthood. *Questions of psychology*. 2010. №4. 37-44.
6. Light.S. (2007) The art of living. St. Petersburg.
7. Maksymenko S.D. (2007) Psychology of personality. Kyiv: KMM Publishing House.
8. Makukha M. Attitude to death and the degree of neuroticism of personality. URL: <http://uma.pallata.Livejournal.com/6301.html>.
9. Montaigne M. (2010) «Experiences» of the sage. Moscow: CJSC «OLMA Media Group».
10. Osho. (2006) Death is the greatest deception. Translated from English. Moscow.: LLC Publishing House «Sofia».
11. Rogozin D. How a meaningful conversation about death is possible. *Sociocultural research*. 2014. 1 (103) . 8-31.
12. Rainwater J. (2005) This is in your power. How to become your own psychotherapist. Per. with English LA Babuk. Lvov: «Luxsprint».
13. Rubinstein S.L. Being and consciousness: Man and the world. St. Petersburg : Peter, 2003. 120p.
14. Starikov I.M. (2007). In anticipation of a bite. Nikolaev: Ilion Publishing House.
15. Freud Z. (2012). Introduction to psychoanalysis / Z. Freud. Kharkiv.
16. Chopra Deepak. (2009). The Seven Spiritual Laws of Success: How to Make Dreams Come True / Translated. c англ. Moscow: ООО «Sofia».
17. Yalom I. (2008) Staring at the Sun.Life without fear of death. Moscow: EXMO.
18. Yalom I. (1999) Existential psychotherapy. М.: Independent firm «Class».
19. DAR Death attitude profile P. Wong, J. Recker, J. Hesser (1994). Death attitude profile-revised: A multidimensional measure of attitudes toward death. In R.A. Neimeyer (Ed.) Death anxiety handbook (P.121-148). Washington DC: Taylor Francis.
20. «Journal of Death and Dying» URL: <http://www.baywood.com./journals/>, «Journal of Near-Death Studies».

Irina Litvinenko

V. O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv, Mykolaiv, Ukraine

Olga Tribuhina

V. O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv, Mykolaiv, Ukraine

THE ATTITUDE OF STUDENTS OF PPSYCHOLOGY TO THE PHENOMENON OF "DETH"

Abstract. Attitude of students-psychologists to the phenomenon of «death».The article discusses the attitude of students- psychologists to social phenomenon «death». The views of prominent personalities on this phenomenon are analyzed, it is emphasized that this event has a purely individual impact on the picture of the world, the life of any person.

The importance of the attitude to death as an inevitable event in the training of future psychologists is emphasized. The effectiveness of the psychologist, in this particular type of work – psychological assistance to those who have experienced the loss-death of a loved one, depends not only on his knowledge, practical skills, competence, but also, perhaps primarily on his psychological readiness for this type of work, his attitude to the phenomenon of «death». Unfortunately, practice shows that among practicing psychologists, there is a group that refuses to work with clients who have survived the death of loved ones and offer to see another psychologist or their psychological help is not effective, but they are well versed in the appropriate amount of knowledge, practical skills on this issue.

The reason is the topic of «death» for the psychologist itself, which is traumatic, and the term itself is too stressful. From this follows a clear mismatch between the huge demands of clients for this type of psychological care and the psychological readiness of the psychologist for this type of work. This problem is urgent, relevant, has great practical significance, its solution will provide better training of psychologists in providing quality psychological assistance to those who have experienced a crisis of loss – the death of a loved one, to meet the demand for this type of psychological services. It is this problem has become in our field of vision and led to the choice of research topic. We set a goal to investigate the attitude of student psychologists to the social phenomenon of «death» (personal aspect). In the course of the study we conducted: psychodiagnostic techniques that showed a negative attitude towards death and fear of it. Which involves systematic, individual work and the formation of the most favorable for the individual attitude to the rubbish to its inevitability.

Key words: attitude, phenomenon, death, life, students-psychologists, psychotrauma, loss, fear of death, psychological help, client.